

<https://doi.org/10.31743/ppe.17520>

Juliusz Mroziński

Dobrobyt wartością prawa

Welfare as Value of Law

Wprowadzenie

Pokrewieństwo nauk prawnych i ekonomicznych nie wynika li tylko z legislacyjnego umiejscowienia obu dyscyplin w obszarze należącym do jednej dziedziny nauki¹. Do najczęściej prezentowanych w literaturze przedmiotu ujęć relacji między oboma obszarami badawczymi zaliczyć należy z jednej strony podejście ekonomiczne do prawa (Balcerowicz, 2006, s. 87; Mączyńska, Pysz, 2016, s. 16–22) oraz – analogicznie – podejście prawne względem ekonomii (Długosz, 2017, s. 17). Charakterystyczną cechą obu tych orientacji jest raczej zachowawcze podejście metodologiczne – ekonomiści badający prawo, tak jak i prawnicy analizujący zjawiska ekonomiczne, czy to w aspekcie teoretycznym czy praktycznym, zazwyczaj nie decydują się wyjść poza reprezentowany paradygmat. Bywa, że nieoczekiwaną konsekwencją okazywanej w ten sposób lojalności wobec własnej afiliacji naukowej jest zawężenie horyzontu poznawczego badacza i istotne ograniczenie potencjału studiów. Na tym tle nowatorskie, jakkolwiek umocnione ponad pięćdziesięcioletnią tradycją² (Pomaskow, 2015, s. 211–212), spojrzenie

---

¹ Stosownie do klasyfikacji dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych stanowiących załącznik do rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 11 października 2022 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz. U. z 2022 r. poz. 2202) nauki prawne oraz ekonomia i finanse współtworzą dziedzinę nauk społecznych.

² Warto odnotować, co czyni również cytowana autorka, że udokumentowane próby uchwycenia strukturalnie ekonomicznych mechanizmów wpływających na kształt aktywności państwa – w tym działań legislacyjnych – podejmowano właściwie we wszystkich epokach

na normatywne podłoże zachowań rynkowych człowieka oferuje ekonomiczna analiza prawa. Świadome zastosowanie metodologii ekonomicznej w refleksji nad instytucjami prawnymi, ich społecznymi funkcjami, pozwala nazwać ten nurt postępowym na tle badań o charakterze ściśle dogmatycznym.

Osią debaty wokół wzajemnych stosunków ekonomii i prawa jest pojęcie „dobrobytu”. Pogląd radykalnie ekonomiczny zmierza do zmniejszenia roli pozytywnej regulacji normatywnej do funkcji ekonomii, stwierdzając, że nadrzędnym (albo jedynym) „[...] celem prawa jest maksymalizacja dobrobytu społecznego” (Stelmach, Brożek, 2013, s. 34). Spolaryzowane, przyjmujące radykalnie prawny punkt widzenia stanowisko sprowadza z kolei procesy ekonomiczne do wyabstrahowanej formy odzwierciedlenia istniejących ram legislacyjnych (zob. w tym duchu Hebda-Czaplicka, 2021, s. 16). Nie jest moim celem deprecjonowanie któregośkolwiek z powyższych ujęć, niewątpliwie wartościowych dla rozwoju – jakkolwiek odosobnionego – każdej z dyscyplin. Przystępując do niniejszych studiów, stawiam sobie za cel odniesienie akceptowanej przez prawoznawstwo koncepcji dobrobytu do propozycji formułowanych w kontekście ekonomicznym. Eksplorując problemy definicyjne „dobrobytu”, naświetlę jego relację z różnymi opisami ekonomicznej efektywności i wydajności, które – czyniąc zadość postulatowi Posnera (1981; za: Coleman, 1982, s. 1105–1106) – przyjmuję jako paradygmat ekonomicznej analizy prawa. Następnie zaproponuję syntetyczną koncepcję prawa efektywnego i wydajnego, w tym także ekonomicznie. Postaram się ponadto odpowiedzieć na pytanie o zakres normatywizacji wartości, jaką stanowi dobrobyt w polskim porządku normatywnym oraz wskazać zasady prawne, którym można przypisać status jej emanacji. W tym aspekcie za punkt odniesienia przyjmuję akty o charakterze konstrukcyjnym (Kordela, 2006, s. 47) w danym obszarze (gałęzi, dziedzinie) prawa, w szczególności Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm., dalej: Konstytucja RP) oraz kodeksy.

Bezpośrednią inspiracją do podjęcia badań w opisanym w kierunku był cykl wykładów wygłoszonych przez Prof. W. Gromskiego na przełomie 2023 i 2024 r., poświęconych ekonomicznej analizie prawa. Popularność wspomnianej dziedziny daje się odnotować głównie w Stanach Zjednoczonych Ameryki, ale również naukowcy Europejscy prowadzą w jej ramach pełnowartościowe

---

historycznych, począwszy od starożytności. Pierwszy koherentny obraz stosunków łączących prawo i ekonomię został zaprezentowany w nauce w XIX w. („pierwsza fala ekonomicznej analizy prawa” w ujęciu J. Pomaskow). Prace Coasego oraz Calabresiego określa się w piśmiennictwie mianem klasycznych dzieł reprezentatywnych dla okrzepłego już nurtu ekonomicznej analizy prawa („druga fala” w ujęciu J. Pomaskow).

badania. W tekście odnoszę się do ustaleń teoretyczno-ekonomicznych (wydajność, efektywność, dobrobyt), które osadzam w kontekście prawnym, za punkt odniesienia przyjmując najważniejsze dla danych gałęzi akty prawne (prawo stanowione). Nawiązuję do studiów podejmowanych w naukach prawnych, jednakowoż koncentrujących się na zagadnieniach ściśle związanych z prawem prywatnym (cywilnym). Rozwijam jednocześnie podnoszone teorie odnoszące się do wzajemnej relacji między stopniem demokratyzacji, konstytucjonalizacji ustroju państwowego a przyjętą koncepcją budowania społecznego dobrobytu.

Badając obowiązujące prawo, posługuję się metodą formalno-dogmatyczną (tekstową). Refleksja ekonomiczna nad prawem stwarza konieczność odwołania się do teoretycznej siatki pojęciowej ekonomii oraz określonych procesów ekonomicznych. Wspierająco prowadzę krytyczny przegląd piśmiennictwa z zakresu zarówno nauk prawnych, jak i ekonomii.

1. Dobrobyt w teorii analizy ekonomicznej prawa

Intensywnej dyskusji dotyczącej definiowania „dobrobytu” w ramach ekonomii (Zaremba, 2016, s. 325)³ towarzyszą zabiegi podkreślające kolektywny kolorysty tego pojęcia, w tym mierzalność w odniesieniu do poziomu życia społeczeństwa (Ostasiewicz, 2013, s. 239-240; Wronowska, 2015, s. 6–7). Ekonomia, zrazu uznająca kategorie dobrobytu społecznego i ekonomicznego za odrębne, poszła w kierunku ujednoczonej teorii dobrobytu społeczno-ekonomicznego (Wronowska, 2015, s. 7–8), który – choćby za sprawą współczynników i umownych progów produktu krajowego brutto w pewnym zakresie poddaje się matematycznemu i statystycznemu opisowi (Grzegorek, 2015, s. 211) – stanowi raczej pewien idealny punkt docelowy, wyobrażenie mające nadawać sens zorganizowanej pracy wszystkich członków społeczeństwa. Nie sposób przyjąć, że władza jakiegokolwiek państwa byłaby zdolna stwierdzić, że oto stan dobrobytu został raz na zawsze, finalnie osiągnięty, w związku z czym dalszy wysiłek obywateli nie jest już konieczny. Tego rodzaju hipotetyczna sytuacja – poza skrajnymi przykładami dystopijnych reżimów totalitarnych – byłaby przejawem radykalnego ekonomicznego denializmu, swoistym zaprzeczeniem koncepcji dobrobytu jako takiego. W tym kontekście dobrobyt zawsze będzie kategorią zmienną, zależną, względną – ocenianą głównie w sposób porównawczy (Wronowska, 2015, s. 10). Nie bez znaczenia dla

---

³ Cytowany autor omawia problem definiowania pojęcia dobrobytu, konfrontując najbardziej wpływowe nurty w ekonomii.

kształtu rozwiązań prawnych pozostaje przy tym rozróżnienie dobrobytu ściśle ekonomicznego i wspomnianego powyżej dobrobytu ujmowanego w kontekście społecznym (dobrobyt ekonomiczno-społeczny). Jedyne ten ostatni, nawiązując do mocno indywidualistycznego i ocennego kryterium jakości życia (Grzegorek, 2015, s. 218), pozwala w sposób wiarygodny określić stopień realizacji „[...] subiektywnego wymiaru szczęścia społeczeństwa i wpływu na środowisko naturalne” (Grzegorek, 2015, s. 219). Kontekst prawny każe ponadto podkreślić istotną (rosnącą wprost proporcjonalnie) zależność pomiędzy ogólnospołecznym poziomem życia a jakością instytucji demokratycznych i społeczeństwa obywatelskiego, autorytetu prawa i państwa, panowaniem konstytucji (Pietrzyk-Reeves, 2006, s. 17). Nie będzie szczególnie ryzykownym stwierdzenie, że dwudziestowieczna koncepcja państwa dobrobytu (*welfare state*) stanowi prawną ilustrację stanu względnego dobrobytu ekonomiczno-społecznego (Friedman, 1986, s. 16).

Nie do końca uchwytnej naturze społeczno-ekonomicznego dobrobytu towarzyszy opisywalny i empirycznie potwierdzony sposób jego osiągnięcia w warunkach gospodarki rynkowej. Przyrost dobrobytu następuje w drodze konsekwentnie podejmowanych działań z ekonomicznego punktu widzenia wydajnych (Drabik, Sobol, 2007)⁴ i alokacji ich owoców. Tę niejako proceduralną naturę ekonomicznej wydajności w interesujący sposób uchwycił Tokarczyk, utożsamiając „opłacalność” z wartością naczelną ekonomii, czynnikiem „wyznaczającym kryteria jej ocen” (Tokarczyk, 2002, s. 86). Spośród różnych podejść definicyjnych do ekonomicznej wydajności na płaszczyźnie ekonomicznej analizy prawa największy rozgłos uzyskały cztery (Famulski, 2017, s. 30–34; Stelmach, Brożek, Załuski, 2007, s. 26): utylitarystyczna i konsekwencjalistyczna koncepcja maksymalizacji dobrobytu kolektywnego (*welfare maximization* – „ogół zyskuje”), łagodząca rozdźwięk pomiędzy potencjalnie przeciwstawnymi interesami aktorów społecznych („nikt nie traci, przynajmniej jeden zyskuje”) koncepcja wydajności Pareto (Candela, Wagner, 2016, s. 15; Ehr Gott, 2012, s. 447)⁵, indywidualistycznie nastawiona wizja wydajności Kaldora-Hicksa („przynajmniej jeden zyskuje więcej, niż tracą inni”; zob. szerzej Stringham, 2001, s. 41) oraz zorientowane pragmatycznie ujęcie wydajności według kryterium analizy marginalnej („ogólne zyski przewyższają ogólne koszty”; Hayes, 2023). Podkreśla się także wywodzony z badań Posnera normatywny i deskryptywny atrybut wydajności ekonomicznej rozpatrywanej na gruncie ekonomicznej analizy prawa (Kornhauser, 2022) –

---

⁴ Według *Słownika języka polskiego* „wydajny” należy rozumieć jako „dostarczający dużej ilości czegoś, dający obfite plony; przynoszący duże zyski lub efekty w stosunku do włożonej pracy, poniesionych kosztów; wytwarzający coś w dużej ilości” (Drabik, Sobol, 2007, s. 741).

⁵ Koncepcja nawiązuje do badań prowadzonych przez Pareto na przełomie XIX i XX w.

o ile pierwszy wskazuje, że przyjmowane słuszne rozwiązania prawne powinny być ekonomicznie wydajne, o tyle drugi opisuje funkcjonujące prawo, operując kryterium wydajności. Zarówno maksymalizacja dobrobytu kolektywnego, jak i wydajność szacowana na podstawie analizy marginalnej, wykazują orientację odpowiadającą interesowi ogółu, zbiorowości. Wydajność Kaldora-Hicksa oraz wydajność Pareto wydają się dawać pierwszeństwo interesowi jednostkowemu, zakładając jego sumowalność pod postacią interesu społecznego.

Pojęcie ekonomicznej wydajności należy, jak sądzę, w tym miejscu odróżnić od pojęcia efektywności, tak jak postuluje się rozróżnienie efektywności prawa od jego skuteczności (Stelmach, 2010, s. 957), efektywność łącząc raczej z osiąganiem założonych celów w skali makro (podobnie zob. Stefaniuk, 2011, s. 58). Skuteczność behawioralna, psychologiczna czy finistyczna (Wróblewski, 1980, s. 6) normy prawnej w aspekcie indywidualnym na gruncie ekonomicznej analizy prawa odpowiada wydajności ekonomicznej ocenianej jako ogólnie definiowany zysk. Prawo skuteczne wywiera faktyczny, kierunkowy wpływ na zachowanie jego adresatów; nie oznacza to jednak automatycznie realizacji celu prawa zgodnego z duchem instytucji. Skuteczne (wydajne) rozwiązanie ekonomiczne warunkuje osiągnięcie doraźnego zysku, co – ponownie – nie jest równoznaczne z realizacją długoterminowego celu racjonalnego, zrównoważonego społecznie i środowiskowo gospodarowania zasobami (jak ujmuje Kołodko istotę ekonomii; Kołodko, 2020, s. 191–192).

Rozumując *per analogiam*, prawem efektywnym można nazwać zespół norm, dzięki któremu możliwe jest osiągnięcie stanu odpowiadającego założonemu – sprawiedliwemu (Tokarczyk, 2002, s. 86)⁶ czy choćby praworządnemu – układowi stosunków społecznych, stabilizacji wartości dzięki akceptacji form ich ochrony; efektywna ekonomia godzi doraźnie wydajny sposób działania z ogólnie satysfakcjonującym formatem alokacji i wykorzystywania zasobów dla zrównoważonego i trwałego rozwoju (Czaja, Becla, 2011, s. 36). Osiągnięcie stanu efektywności, prawnej czy ekonomicznej, uwarunkowane jest postępowaniem w sposób wydajny – nawarstwianiem korzyści jednostkowych w ilości odzwierciedlającej skuteczność postępowania w skali ogólnej (przejście od skali mikro do skali makro). Prawo wydajne, dające się urzeczywistnić na płaszczyźnie pojedynczych stanów faktycznych podlegających prawnej kwalifikacji, „nawarstwiając” niejako sprawiedliwość, stopniowo nabiera waloru efektywności. W ostateczności niezbędnym przymiotem prawa efektywnego jest obudowanie go autorytetem (Pilipiec, Szreniawski, 2012, s. 140), tak charakterystycznym dla ugruntowanych

---

⁶ Sprawiedliwość w charakterze metawartości i „jednocześnie kryterium ocen prawdziwości prawa” przyjmuję za Tokarczykiem.

państw prawnych. Efektywność ekonomiczną prawa można stwierdzić, dokonując jego oceny przy wykorzystaniu kryterium ekonomicznej korzyści; prawo efektywne ekonomicznie jest jednocześnie ekonomicznie wydajne, kształtuje stosunki społeczne w sposób odzwierciedlający jedną z powyższych koncepcji zysku. O kierunku legislacyjnej i jurysdykcyjnej preferencji w tym zakresie decyduje społeczna kontekstualność prawa oraz niejednolite rozumienie sprawiedliwości w praktyce relacji między podmiotami prawa.

2. Normatywny aspekt dobrobytu w systemie prawnym Rzeczypospolitej Polskiej

Za wyeksponowaniem efektywności prawa na tle jego skuteczności (wydajności) przemawia dodatkowo zespół cech, które przyznaje się prawu na gruncie teorii systemowości prawa, zaliczającej do systemu jedynie normy generalne i abstrakcyjne – akty stanowienia prawa (Bator, 2012, s. 195), w opozycji niejako do których stawia się normy indywidualne i konkretne – akty stosowania prawa (Lang, 2008, s. 13)⁷. O ile efektywność znajduje się w domenie „makro” porządku prawnego, a więc stanowi wynik oddziaływania (choć pośredniego) norm generalnych i abstrakcyjnych, o tyle skuteczność prawa jest bezpośrednio uwarunkowana wprowadzaniem do obrotu norm indywidualnych i konkretnych pod postacią aktów stosowania prawa.

Koncepcja dobrobytu społeczno-ekonomicznego stanowiła wartość, którą polski prawodawca zdecydował się uwzględnić w skali makro, kreśląc podstawy systemu prawnego, w szczególności regulacji konstytucyjnej. Gdyby dobrobyt ująć w kategorii metawartości systemu prawa, można śmiało bronić tezy, iż jako stan rzeczy osiągalny jedynie w warunkach pewności prawa, bezpieczeństwa prawnego, konstytucjonalizmu, stanowił jeden z czynników przemawiających za nowatorskim (na tle historycznym) dychotomicznym i zamkniętym zrekonstruowaniem systemu prawnego Rzeczypospolitej w 1997 r. (Bernaczyk, 2021, s. 138; Granat, 2022, s. 62). Nie tylko wobec brzmienia wstępu do Konstytucji RP akcentującego „sprawiedliwość, dobro i piękno” czy „równość w prawach i powinnościach wobec dobra wspólnego”, lecz również zasady sprawiedliwości społecznej czy zasady społecznej gospodarki rynkowej, niezasadne byłoby przypisanie prawodawcy konstytucyjnemu preferencji w kierunku ściśle ekonomicznego, wyzutego z pierwiastka humanistycznego rozumienia dobrobytu. Podciągnięcie gospodarki efektywnej

---

⁷ Akty stosowania prawa kwalifikuje się niekiedy do zbioru wspólnego norm generalnych, abstrakcyjnych, indywidualnych i konkretnych, utożsamianego z „porządkiem prawnym”.

w powyżej zarysowanym rozumieniu do rangi wartości konstytucyjnej dokonuje się w sposób dorozumiany za sprawą wspomnianych wyżej zasad ustrojowych. Prawny punkt odniesienia w tym aspekcie stanowi nie tylko „konglomerat formuł sprawiedliwości” (Safjan, Bosek, 2016, art. 2), jak określa się w piśmiennictwie pojemną klauzulę art. 2 Konstytucji RP (zasada sprawiedliwości społecznej), ale również zasada zrównoważonego rozwoju (art. 5), zasada legalizmu (art. 7), zasada społeczeństwa obywatelskiego (art. 12) czy zasada społecznej gospodarki rynkowej (art. 20). Punkt ciężkości konstytucyjnej koncepcji statusu ekonomicznego jednostki zdaje się spoczywać po stronie zasady przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka (art. 30 Konstytucji RP; Dziedziczak, 2011, s. 76). Nie brak głosów wpisujących dobrobyt w koncepcję dobra wspólnego, o którym stanowi art. 1 Konstytucji RP (Piechowiak, 2012, s. 156).

Mając na uwadze powyżej przedstawioną relację między ekonomiczno-społecznym dobrobytem a ekonomiczną wydajnością, trudno nie odnotować faktu wpisania przez ustrojodawcę (art. 130, art. 151 Konstytucji RP) „pomyślności obywateli” w treść przysięgi składanej przez najważniejsze osoby w państwie, wyrażającej formalny sens sprawowania urzędu centralnego. Kategorie związane z ekonomiczną efektywnością przywoływane są wprost w przepisach zawierającego kartę praw podstawowych rozdziału II Konstytucji RP („pełne, produktywnie zatrudnienie”, „zwalczanie bezrobocia”, „zabezpieczenie społeczne”). „Gospodarność” z kolei, obok „rzetelności”, stanowi kryterium kontroli organów administracji rządowej, Narodowego Banku Polskiego, państwowych osób prawnych i innych państwowych jednostek organizacyjnych stosowane przez Najwyższą Izbę Kontroli (art. 203 Konstytucji RP).

Podzielając prezentowany przez Kordelę schemat normatywizacji wartości kulturowych przez zasady prawa (Kordela, 2006, s. 42), można założyć, że wydajność ekonomiczna – jako skuteczny środek osiągnięcia gospodarczej efektywności – sama w sobie stanowi w percepcji ustrojodawcy wartość prawnokonstrukcyjną. Poważniejszym w tym względzie wyzwaniem wydaje się odkodowanie obowiązującej w konstytucjonalizmie polskim koncepcji wydajności ekonomicznej. Wydaje się, że brak jest na poziomie regulacji ustrojowej wskazań warunkujących preferencję jakiegось konkretnego wariantu wydajności. Nieco większą precyzję w tym zakresie oferują akty unifikujące określone gałęzie i dziedziny prawa. Racjonalny aksjologicznie prawodawca konstytucyjny z jednej strony bierze pod uwagę specyfikę różnych domen stosunków społecznych i nie narzuca powszechnie wiążącej koncepcji zysku, z drugiej – wyjawiając swoje preferencje: asymetryczne, przechodnie (Kantor-Kozdrowicki, 2018, s. 99) – określa jasne granice dla akceptowalności działań człowieka. Ogólne brzmienie klauzul solidarnościowych, umiejscowienie

ich we wstępie i rozdziale I Konstytucji RP sugeruje egalitarne podejście ustrojodawcy do kwestii zapewnienia ekonomicznej wydajności fundamentów systemu prawnego. Najbliżej tego ideału znajdowałyby się wizja wydajności w ujęciu analizy marginalnej bądź koncepcja maksymalizacji dobrobytu kolektywnego. Równolegle Konstytucja RP jednoznacznie dopuszcza ustanawianie praw wyłącznych, najlepiej – jak się wydaje – odzwierciedlających ekonomiczną wydajność w ujęciu Kaldora-Hicksa (prawo własności i dziedziczenia, monopole). Większość wolności i praw ekonomicznych oraz socjalnych gwarantowanych przez przepisy rozdziału II Konstytucji RP stanowi przejaw wydajności ogólnej (maksymalizacja dobrobytu kolektywnego, analiza marginalna). Tak należy ocenić art. 65 ust. 4 Konstytucji RP gwarantujący ustawową regulację wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę czy art. 66 ust. 1 i 2 Konstytucji RP (bezpieczne, higieniczne warunki pracy, prawo do urlopu i dni wolnych od pracy). Dopuszczalność wyłączenia – w majestacie Konstytucji RP – zachodzi jedynie wówczas, gdy jest ono dokonywane na cele publiczne i za słusznym odszkodowaniem.

Wobec kształtu regulacji prawa cywilnego otwarcie występuje się z zarzutem preferencji wydajności ponad społeczną sprawiedliwość (Zbąska-Caban, 2014, 282). Szereg instytucji prawa cywilnego, domniemując konieczność porządkowania stosunków gospodarczych czy zmierzając z kierunku zapewnienia opłacalności, sprawności i pewności obrotu, dopuszcza nieekwiwalentność świadczeń, możliwość wygaśnięcia albo przeniesienia *ex lege* określonych praw podmiotowych (choćby prawa własności na skutek długotrwałego jego niewykonania) czy bardzo restrykcyjnie ukształtowane formy odpowiedzialności odszkodowawczej (zasada ryzyka; Zbąska-Caban, 2014, s. 279). Wyjątkowo jedynie majątkowa dziedzina prawa cywilnego posługuje się uchylającą parytet korzyści ogólną formułą „słuszości”, przykładowo art. 417² Kodeksu cywilnego (Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, dalej: k.c.). Godny uwagi jest fakt, że, po pierwsze, słuszość cieszy się priorytetem w przypadkach potencjalnie dotkliwie ingerujących w sferę autonomii jednostki (jak ma to niewątpliwie miejsce w przypadku wyrządzenia szkody na osobie poprzez zgodne z prawem wykonywanie władzy publicznej), po drugie zaś, „klauzule słuszościowe” stanowią swoiste redakcyjne *novum* na tle ogółu regulacji Kodeksu cywilnego⁸. Jak można przypuszczać, ze względu na zwrot

---

⁸ Historia obowiązywania art. 417² k.c. sięga 2004 r., podczas gdy art. 117¹ k.c. – 2018 r. Klauzula słuszości w art. 827 k.c. została dodana w 2007 r., natomiast „usłuszościowienie” przepisów dotyczących umowy agencyjnej sięga 2000 r., co czyni z nich chronologicznie najstarszy przejaw przeorientowania ustawodawcy pierwotnie posługującego się zwrotem „zasady współzycia społecznego”.

w obowiązującym koncepcie prawa cywilnego po przemianach ustrojowych i urynkowaniu gospodarki, dostrzeżono konieczność łagodzenia skutków autonomicznego modelu wydajności rozwiązań prywatnoprawnych. Jednokrotnie miara słuszności znajduje zastosowanie na gruncie prawa rodzinnego, obowiązując małżonków pozostających w separacji do wzajemnej pomocy (art. 61⁴ Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego; Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, tekst jedn. Dz. U. z 2023 r. poz. 2809).

Istotnie większą rolę odgrywają względy słuszności na gruncie – odpowiednio – prawa administracyjnego i karnego, co uzasadnia stopień wkraczania państwa w sferę autonomii jednostki. Nie jest przy tym przypadkiem, że obie dziedziny tradycyjnie zalicza się do prawa publicznego. Przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego (Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 572) każą, z jednej strony, brać pod uwagę słuszny interes obywateli (co stanowi zasadę ogólną postępowania administracyjnego; Adamiak, Borkowski, 2020, s. 48), z drugiej strony – tym razem w aspekcie indywidualnym – słuszny interes strony postępowania. Na tle dotychczasowych rozważań przepisy rozdziału 58 Kodeksu postępowania karnego (Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 37) dokonują niejako odwrócenia percepcji; każde oto skazanie, tymczasowe aresztowanie bądź zatrzymanie jednostki, które nie powinno mieć miejsca, określone jest mianem „niesłusznego”. Ewidentnie zdaniem ustawodawcy wolność osobista jest czynnikiem konstrukcyjnym dla systemu prawnego, również jako warunek *sine qua non* realizowania dobrobytu indywidualnego jednostki.

Zakończenie

Tytułem podsumowania warto odnotować kilka prawidłowości. W miarę przesunięcia z dziedziny prawa prywatnego w kierunku prawa publicznego zaobserwować można zmianę paradygmatu skuteczności (a pośrednio ekonomicznej wydajności), której towarzyszy zwiększenie skłonności ustawodawcy do legitymizowania ingerencji państwa w stosunki społeczne oraz stosowania klauzuli słuszności (ewentualnie niesłuszności) odrywającej daną instytucję od koncepcji skuteczności generalnie przyjętej w gałęzi prawa. Nie można wskazać jednolicie obowiązującego w określonych gałęziach prawa archetypu wydajności; na linii podziału między prawem publicznym a prywatnym dają się jednak wychwycić pewne tendencje. Wiele instytucji prawa prywatnego akceptuje model wydajności

odpowiadający koncepcji Kaldora-Hicksa, dopuszczając występowanie niedobrowolnie zaistniałych kosztów po stronie biernych uczestników obrotu, łągodząc jednocześnie szczególnie dolegliwe skutki w niektórych przypadkach. Ekskluzywność cywilnych praw podmiotowych odpowiada z kolei koncepcji Pareto. Prawo publiczne występuje tymczasem z pozycji moralnego pryncypializmu, co zbliża tę dziedzinę prawa (przynajmniej nominalnie) do koncepcji wydajności w ujęciu analizy marginalnej oraz maksymalizacji dobrobytu kolektywnego. Sfera publicznoprawna zdecydowanie odrzuca też radykalny utylitaryzm, czego wyrazem jest konstytucyjny zakaz dokonywania eksperymentów naukowych bez dobrowolnie wyrażonej zgody (art. 39 Konstytucji RP). Analiza instytucji tradycyjnie zaliczanych do prawa publicznego (zwłaszcza prawa publicznego gospodarczego), szczególnie materialnego (Garlicki, 2019, s. 120)⁹ aspektu ogólnej klauzuli limitacyjnej (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP) sugeruje, że ustrojodawca warunkowo akceptuje model wydajności oparty na marginalnej analizie zysków i strat, jednak w przypadkach kontrowersyjnych przykładając własną miarę wartości uzasadniających ocenę.

Bibliografia

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 572.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, tekst jedn. Dz. U. z 2023 r. poz. 2809.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1061.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 37.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 11 października 2022 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych, Dz. U. z 2022 r. poz. 2202.

---

⁹ Chodzi o wartości (bezpieczeństwo państwa, porządek publiczny, środowisko, zdrowie publiczne, moralność oraz wolności i prawa innych osób) uzasadniające ustanawianie ograniczeń praw i wolności.

Literatura

- Adamiak, B., Borkowski, J. (2020). *Postępowanie administracyjne i sądownoadministracyjne*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Balcerowicz, L. (2006). Prawo a ekonomia. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 68(2), 87–93.
- Bator, A. (2012). System prawa. W: A. Bator (red.), *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny* (wyd. 4, s. 174–200). Warszawa: LexisNexis.
- Bernaczyk, M. (2021). Źródła prawa. W: R. Balicki, M. Bernaczyk, O. Hańub-Kowalczyk, M. Jabłoński, S. Jarosz-Żukowska, M. Kłopocka-Jasińska, A. Ławniczak, M. Masternak-Kubiak, A. Śledzińska-Simon, J. Węgrzyn, K. Wygoda, *Konstytucja i prawo konstytucyjne. Zarys wykładu* (s. 177–214). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Candela, R., Wagner, E. (2016). Vilfredo Pareto's Theory of Action: An Alternative to Behavioral Economics. *Il Pensiero Economico Italiano*, 24(2)1, 15–28. doi: 10.2139/ssrn.2841529.
- Coleman, J. (1982). The Normative Basis of Economic Analysis: A Critical Review of Richard Posner's „The Economics of Justice”. *Stanford Law Review*, 34(5), 1105–1131.
- Czaja, S., Becla, A. (2011). Spory wokół koncepcji nauki ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju – ujęcie problemowo-dydaktyczne. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Ekonomia*, 17(214), 35–45.
- Długosz, T. (2017). Społeczna gospodarka rynkowa jako kryterium organizacji gospodarki. *Gdańskie Studia Prawnicze*, 37, 17–25.
- Drabik, L., Sobol, E. (2007). *Słownik języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dziedziczak, W. (2011). Słuszność jako wartość prawa. *Studia Iuridica Lublinensia*, 15, 71–81.
- Ehrgott, M. (2012). Vilfredo Pareto and Multi-Objective Optimization. *Documenta Mathematica*, Numer specjalny: *Optimization Stories. 21st International Symposium on Mathematical Programming. Berlin, Germany, 19–24 August 2012* (red. M. Grötschel), 447–453. doi: 10.4171/DMS/6/43.
- Famulski, T. (2017). Economic Efficiency in Economic Analysis of Law. *Finanse i Prawo Finansowe*, 3(15), 27–39.
- Friedman, L. M. (1986). *Legal Culture and the Welfare State*. W: G. Teubner (red.), *Dilemmas of Law in the Welfare State* (s. 13–27). Berlin–New York: De Gruyter.
- Garlicki, L. (2019). *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu* (wyd. 6). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Granat, M. (2022). Stosowanie a przestrzeganie Konstytucji RP. *Studia Prawnicze*, 2, 59–74.
- Grzegorek, P. (2015). Badanie dobrobytu społecznego na podstawie wskaźników opartych na PKB. *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, 16(3), 211–222.

- Hebda-Czaplicka, I. (2021). Klauzule społeczne jako instrument wspierania sektora ekonomii społecznej. *Polityka Społeczna*, 572(11)/573(12), 16–23. doi: 10.5604/01.3001.0015.5997.
- Kantor-Kozdrowicki, P. (2018). Racjonalność prawodawcy jako paradygmat nauk prawnych. *Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis*, 7(1), 95–110.
- Kołodko, G. W. (2020). Ekonomia nowego pragmatyzmu: tożsamość cele, metoda. *Ekonomista*, 2, 181–205. doi: 10.52335/dvqp.tel161.
- Kordela, M. (2006). Zasady prawa jako normatywna postać wartości. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 68(1), 39–54.
- Lang, W. (2008). System prawa i porządek prawny. W: O. Bogucki, S. Czepita (red.), *System prawny a porządek prawny* (s. 9–28). Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Mączyńska, E., Pysz, P. (2016). Społeczna gospodarka rynkowa i jej współczesne znaczenie. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego*, 2, 16–22.
- Ostasiewicz, W. (2013). Dobrobyt i jakość życia. Badania w Polsce i za granicą. *Śląski Przegląd Statystyczny*, 11, 229–243.
- Piechowiak, M. (2012). *Dobro wspólne jako fundament polskiego porządku konstytucyjnego*. Warszawa: Biuro Trybunału Konstytucyjnego.
- Pietrzyk-Reeves, D. (2006). Współczesny kształt idei społeczeństwa obywatelskiego. W: B. Krauz-Mozer, P. Borowiec (red.), *Czas społeczeństwa obywatelskiego: między teorią a praktyką* (s. 13–33). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Pilipiec, S., Szreniawski, P. (2012). Administracja a autorytet prawa administracyjnego. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Oeconomica*, 270, 137–147.
- Pomaskow, J. (2015). Ekonomiczna analiza prawa – alternatywa dla głównego nurtu ekonomii. *Współczesne Problemy Ekonomiczne*, 11, 209–216.
- Posner, R. A. (1981). *The Economics of Justice*. Cambridge: Harvard University Press.
- Safjan, M., Bosek, L. (red.). (2016). *Konstytucja RP. T. 1–2. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Stefaniuk, M. E. (2011). Skuteczność prawa i jej granice. *Studia Iuridica Lulinensia*, 16, 55–72.
- Stelmach, J. (2010). Efektywne prawo. W: S. Grodziski, D. Malec, A. Karabowicz, M. Stus (red.), *Vetera novis augere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Waclawowi Uruszczakowi* (t. 1, s. 957–966). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Stelmach, J., Brożek, B. (2013). Ekonomiczne przyczyny dysfunkcji prawa. W: M. Grzybowski, G. Kuca, P. Mikuli (red.), *Ustroje: historia i współczesność: Polska – Europa – Ameryka Łacińska. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Jackowi Czajowskiemu* (s. 33–39). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

- Stelmach, J., Brożek, B., Załuski, W. (2007). *Dziesięć wykładów o ekonomii prawa*. Warszawa: Wolters-Kluwer.
- Stringham, E. P. (2001). Kaldor-Hicks Efficiency and the Problem of Central Planning. *The Quarterly Journal of Austrian Economics*, 4(2), 41–50.
- Tokarczyk, R. (2002). *Komparatystyka prawnicza*. Kraków: Kantor Wydawniczy „Zakamycze”.
- Wronowska, G. (2015). Dobrobyt – ujęcie teoretyczne i pomiar. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, 12, 5–16. doi: 10.15678/ZNUEK.2015.0948.1201.
- Wróblewski, J. (1980). Skuteczność prawa i problemy jej badania. *Studia Prawnicze*, 1/2, 3–26. doi: 10.37232/sp.1980.1-2.1.
- Zaremba, M. (2016). Dobrobyt społeczny – problemy metodologiczne i definicyjne. *Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze*, 4, 323–331.
- Zbąska-Caban, O. (2014). Prawo... sprawiedliwe czy efektywne ekonomicznie? Rozważania w kontekście prawa własności oraz zasad odpowiedzialności odszkodowawczej w polskim systemie prawnym. *Folia Iuridica Wratislaviensis*, 3(2), 273–284.

Netografia

- Hayes, A. (2023). *Marginal Analysis in Business and Microeconomics, with Examples*. Pobrano z <https://www.investopedia.com/terms/m/marginal-analysis.asp> (15.01.2024).
- Kornhauser, L. (2022). The Economic Analysis of Law. W: E. Zalta, U. Nodelman (red.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2022 Edition)*. Stanford: Stanford University. Pobrano z <https://plato.stanford.edu/entries/legal-econanalysis/> (15.01.2024).

Streszczenie

Opracowanie stanowi próbę rekonstrukcji akceptowanego w prawoznawstwie ujęcia dobrobytu, a także roli, jaką w kontekście regulacji podstawowych założeń systemu prawnego Rzeczypospolitej Polskiej odgrywają kategorie ekonomicznej efektywności oraz wydajności. Obowiązującą regulację prawną poddano analizie ekonomicznej, w szczególności opisowi, z wykorzystaniem ekonomicznej siatki pojęciowej, przy wspierającym zastosowaniu metody formalno-dogmatycznej. Przedstawione w tekście argumenty, odwołujące się do wybranych modeli ekonomicznej wydajności, pozwalają przyjąć, że charakterystyka polskiego systemu prawnego pod względem preferowanego standardu ekonomicznej efektywności jest zróżnicowana. O ile w prawie publicznym (w tym konstytucyjnym) dominującym modelem wydajności kolektywnej towarzyszy solidarnościowa orientacja prawodawcy, o tyle regulacje z zakresu prawa prywatnego akcentują indywidualistycznie pojmowane formuły zysku. Badania opisane w tekście wpisują się w nowatorskie, społecznie kontekstualne pojmowanie prawa i oferują szeroką, pozadogmatyczną percepcję strukturalnych założeń ustroju Rzeczypospolitej Polskiej.

SŁOWA KLUCZOWE: dobrobyt, społeczna gospodarka rynkowa, wydajność, efektywność, skuteczność prawa, autorytet prawa

Summary

The text attempts to reconstruct the concept of welfare as it is perceived in legal studies, as well as the role played by the economic categories of economic efficiency and efficacy in the context of regulating the basic assumptions of the legal system of the Republic of Poland. The existing legal regulation was subjected to economic analysis, in particular to description using an economic conceptual grid, with supporting application of the formal-dogmatic method. The arguments presented in the text which refer to selected models of economic efficiency allow to assume that the characteristics of the Polish legal system in terms of the preferred standard of economic efficiency vary. While in public law, including constitutional law, the dominant models of collective efficiency are accompanied by a solidarity orientation of the legislator, private law regulations emphasize individualistic profit formulas. The research described in the text is part of innovative, socially contextual understanding of law and offers a broad, extra-dogmatic perception of the structural assumptions of the constitutional system of the Republic of Poland.

KEYWORDS: welfare, social market economy, efficiency, law efficacy, authority of law

Nota o autorze

Juliusz Mroziński – doktorant, Uniwersytet Wrocławski (Kolegium Doktorskie Nauk Prawnych), Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii, Katedra Prawa Konstytucyjnego; główne obszary działalności naukowej: prawo konstytucyjne, teoria prawa, komparatystyka prawnicza, prawo międzynarodowe, prawo unii europejskiej; e-mail: juliusz.mrozinski@uwr.edu.pl; ORCID: 0000-0002-9738-6207.